

بسمه تعالی

مهم ترین عوامل تحکیم خانواده از منظر قرآن

حمیده حسینی^۱

چکیده

تحکیم خانواده به یک سری عوامل مهم نیازمند است که تاثیر مهمی در استحکام خانواده دارد که هم روابط زن و شوهر را تحکیم می بخشد و هم بنیان خانواده را محکم و پایدار می دارد. از مهم ترین عواملی که قرآن کریم به آن پرداخته است می توان گفت: محب و مهربانی بین زن و شوهر و خانواده، همچنین رفتار و کردار نیک و پسندیده داشته باشند، و اسلام به تربیت دینی در خانواده توجه ویژه ای داشته است که این نگاه منجر حکیم خانواده شده است، نیاز اقتصادی هم از مهم ترین عوامل تحکیم خانواده به شمار می رود که از این نیاز توسط پدر خانواده برطرف می شود و در زمینه مادی هم خانواده نیازمند است که آرامش و دغدغه ی مادی خود را تامین کند. بعد از برطرف کردن بحث مادی خانواده، نیاز جنسی است و این نیاز از طریق ازدواج در سایه امن خانواده برطرف می شود. دعا کردن یکی از آن دست عواملی است که قرآن کریم به آن اشاره کرده است که دعا در تقویت محبت و قداست و تحکیم خانواده نقش قابل توجه ای دارد.

کلید واژه: عوامل، تحکیم، خانواده

^۱ . طلبه سطح دو حوزه علمیه حضرت معصومه علیها سلام دماوند

مقدمه

خانواده یکی از نظام های جامعه بشری است که همچنان با وجود تحولات اساسی، در اهداف و کارکرد های خود استوار مانده و هنوز در همه جوامع، اهمیت ویژه ای دارد. مناسب ترین نظام برای برطرف کردن نیاز های مادی و روانی و عاطفی بشر بوده و بهترین بستر را برای تامین امنیت و آرامش روانی اعضای خانواده، همچنین پرورش نسل صالح و اجتماعی کردن فرزندان برآورده ساختن دیگر نیازهای افراد خانواده فراهم نموده است.

همچنین از موضوعاتی که در قرآن کریم پر اهمیت است، خانواده است. درواقع خانواده همان خشت بنای اجتماع است و اگر خانواده ها سالم و استوار باشد، می توان به داشتن جامعه ای سالم و متعالی، امیدوار بود؛ اگر همان خشت و آجر اول را سالم و محکم انتخاب کرده باشیم می توانیم امیدوار باشیم که ساختمانی محکم برپا کرده ایم.

متأسفانه در عصر حاضر نظام خانواده دچار مشکلات و چالش های شده و حتی گاهی اساس آن زیر سوال رفته است. ازجمله مشکلاتی که خانواده ها دچار آن شده است می توان به اختلاف خانوادگی، طلاق، اعتیاد و غیره اشاره کنیم. همچنین دوری از هویت ملی و دینی و پذیرش هویت های دنیایی و غیره بسیاری از خانواده ها را تهدید میکند.

تلاش و کوشش مصلحان جامعه والخصوص انبیا الهی این است که نظام خانواده یک نظام استوار و پایدار باشد و هیچ عاملی نتواند این کانون مهم را متلاشی کند. دنیایی امروز که دنیایی مضطرب و پریشان است، علی رغم پیشرفت های حیرت انگیز علم و صنعت، در مسأله خانواده با مشکلات بزرگی روبرو است برای ازبین بردن مشکلات زندگی خانوادگی و تحکیم بخشیدن نظام خانواده، قرآن به بررسی عواملی در این زمینه پرداخته است.

همچنین مقالات و پژوهش های پیرامون خانواده و عوامل تحکیم خانواده انجام شده است از جمله: به کتاب تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث از آقای محمد محمدی ری شهری مترجم حمید رضا شیخی می توان اشاره کرد. اما به مهم ترین عوامل تحکیم خانواده از منظر قرآن کریم بصورت خلاصه و جامع پرداخته نشده است.

ما دراین مقاله با استفاده از آیات وحی به این عوامل مهم و کلیدی می پردازیم.

باتوجه به مطالب یاد شده سوالات اصلی مقاله این است که مهم ترین عوامل تحکیم خانواده از منظر قرآن چیست و چه اهمیتی برای نظام خانواده دارد؟.

اولین عامل مهم در تحکیم خانواده موضوع محبت بین زن و شوهر است هر قدر که محبت بین زوجین ایجاد شود قطعاً آن خانواده بنیادی، محکم و مستحکم خواهد داشت و سختی‌ها و ناملایمات زندگی

نمی‌تواند تزلزلی در این گونه خانواده‌ها ایجاد کند.

خداوند در این باره می‌فرماید:

واز نشانه‌های او، آن است که از خودتان برای شما جفت‌های افریده است تا بدانها آرام گیرید، و میان شما محبت و مهربانی قرار داد. همانا در این امر مردمانی که می‌اندیشند، نشانه‌هایی (از وجود و قدرت خداوند) است^۱

دومین عامل مهم که تأکید فراوان شده است، کردار نیکو و پسندیده است.

علاوه بر این آن در اسلام و قرآن کریم به تربیت دینی توجه ویژه‌ای شده است این یکی از عوامل مهمی است که در تحکیم بخشیدن نظام مقدس خانواده نقش مهمی دارد.

چهارمین عاملی که در تحکیم خانواده اثر گذار است پاسداشت حقوق در خانواده است

و پنجمین عاملی که در نظام خانواده از نظر اقتصادی اهمیت دارد، پاسخ به نیازهای اقتصادی خانواده است. که در ادامه بصورت مفصل در این باره پرداخته شده است.

بعد از برطرف ساختن نیاز اقتصادی خانواده در بعد مادی، پاسخ به غرایز جنسی است این نیاز را تنها از طریق ازدواج در محیط امن خانواده می‌توان پاسخ داد.

امام علی (ع) می‌فرماید: زن مسلمان باید خود را برای شوهرش خوشبو سازد^۲

آخرین عامل مهمی که قرآن کریم به آن اشاره میکند دعا کردن برای خانواده است.

در قرآن کریم آمده است:

خداوند! ما به خود ستم کردیم. اگر ما را نیامرزی و به ما رحم نکنی بی‌گمان از زیانکاران هستیم.^۳

^۱. روم، ۲۱.

^۲. الخصال، ص ۶۲۱ ح ۱۰.

^۳. اعراف: ۲۳.

در اینجا ما به بررسی هفت عامل مهم که در تحکیم خانواده دخیل است می پردازیم. روشی که در این مقاله به کار رفته است. از لحاظ علمی، توصیفی و از لحاظ ابزاری کتابخانه ای است و سایت های اسلامی است. با مراجعه به کتابخانه، مقاله ها، و وبسایت ها مطابق سر فصل ها تنظیم شده است.

مفهوم شناسی

در این راستا به مفهوم شناسی واژگان مهم از جمله عوامل، تحکیم، خانواده از نظر لغوی و اصطلاحی پرداخته شده است.

۱- عوامل در لغت به معنای کارکنان، کارگران، خاک و آب و بذر و گاو و کلر که در عقد مزارعه منظور شود، معمولاً این کلمه رایج را عامل گیرند.^۱

۲- تحکیم در لغت به معنای داور کردن، حکم ساختن، استوار ساختن، محکم ساختن^۲

۳- خانواده از نظر لغوی: خانواده به معنای خاندان، دودمان، اهل خانه، زن و فرزند و فامیل معنا شده است^۳ (خانواده در فارسی معادل «اهل» در کلام عرب است. اهل الرجل: یعنی کسانی که نسبی یا دینی یا چیزی همانند آن، مثل خانه ای، شهر و بنایی ایشان را با یکدیگر جمع و مربوط می کند و آنها را اهل و خانواده آن شخص گویند. پس اهل الرجل در اصل کسانی هستند که مسکن و خانه ای واحد، آنها را در یک جا جمع و فراهم می آورد. سپس این معنی توسعه یافته و گفته اند اهل بیت یعنی کسانی که نسبت خانوادگی وسیله جمع آن هاست و بعد اصطلاح- اهل بیت- به طور مطلق به خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم اطلاق شده است و آنها با این اصطلاح شناخته شده اند چنانکه در آیه ۳۳ سوره مبارکه احزاب: «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا» آمده است. اهل الرجل به همسر مرد نیز تعبیر شده است.^۴

۴- خانواده از نظر اصطلاحی: خانواده، نهادی است که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل می گیرد و با تولیدمثل، توسعه می یابد. این نهاد، اساس سازندگی شخصیت انسان و مهم ترین عامل تکامل جامعه بشر است و از این رو، اسلام، که برنامه ی تکامل انسان است برای تأسیس و تحکیم این

۱. معین، فرهنگ فارسی، ج ۲، ص ۱۶۳۲.

۲. معین فرهنگ فارسی، ج ۱، ص ۷۷۰.

۳. حسن عمید، همان، ص ۴۲۳.

۴. ابوالقاسم حسین بن محمد راغب اصفهانی، همان، ص ۹۶.

نهاد سرنوشت‌ساز و پیشگیری از فروپاشی آن، رهنمودهای بسیار مهمی ارائه کرده است.^۱

۱- عوامل تحکیم خانواده

در این بخش به مهم‌ترین عوامل تحکیم خانواده پرداخته می‌شود.

۱-۱. محبت و مهربانی و عطوفت

پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: مدارا کردن، نیمی از ایمان و نرمی با مردمان نیمی از زندگی خوش است.

و نیز فرمودند: هیچ خرد همچون تدبیر و هیچ تقوایی همچون خوشتنداری و هیچ شرفی همچون خوش اخلاقی نیست.

همچنین رسول اکرم فرمودند: از میان مومنان، ایمان کسی کامل‌تر است که اخلاقش بهتر است و بهترین شما کسی است که برای همسرش بهتر باشد.

محبت کردن باید بدون هیچ گونه قید و شرطی باشد. زمانی یک رابطه سالم و درست میان شما و خانواده می‌گیرد که مهر و عطوفت جریان داشته باشد. زیرا توجه مثبت و ابراز محبت کردن یک نیاز روانی خانواده است.

زن و شوهر زمانی که به یکدیگر محبت داشته باشند شیطان هم بین‌شان نمی‌تواند اختلاف و دعوا ایجاد کند. و سعی و تلاش کنند تا چیزهایی که آنها را از هم گله‌منو بیزار می‌کند سرنزند.

درباره محبت و محبت ورزیدن گفته شده است که یک امری است که در اول کار خدای متعال این را اول به شما می‌دهد. این سرمایه‌ای است در اول ازدواج خدا به دختر و پسر هدیه می‌کند تا به یکدیگر محبت داشته باشند و این نعمت الهی را باید نگه داشت.

یکی از کارهای که محبت را زیاد می‌کند وفا داری است و سبب محبت می‌شود باید اظهار محبت کنید و خود اظهار کردن محبت ایجاد می‌کند و هیچ فرقی نمی‌کند هر دو، زن و شوهر نسبت به هم این وظیفه را دارند.

^۱. محمد، محمدی ری‌شهری، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، عربی-فارسی، مترجم حمید رضا شیخی،

بنابراین یکی از عوامل تحکیم خانواده در روابط زن و شوهر پاسخ صحیح به نیاز جنسی یکدیگر است. زمانی که نیاز جنسی زن و شوهر در سایه امن خانواده بر طرف شود علاوه بر آرامش و امنیت در میان آن‌ها مهر و محبت بیشتر می‌شود و در نتیجه بنیاد خانواده پایدار و مستحکم می‌شود.

۸. دعا کردن

یکی از عوامل تحکیم خانواده از نظر قرآن دعا کردن است. براساس آیات قرآن، اعضای خانواده به مفهوم محدود کوچک آن که شامل زن و شوهر و فرزندان است در حق یکدیگر دعاهاى نموده اند که از آن جمله دعای والدین در حق فرزندان و دعای فرزندان در حق والدین و دعای همسران در حق یکدیگر و دعای برادران در حق یک دیگر می باشد، این دعاها گذشته از ایجاد محبت در بین اعضای خانواده باعث تحکیم بنیاد خانواده است.

قرآن کریم می فرماید: خداوندا! ما به خودستم کردیم. اگر ما را نیامرزی و به ما رحمتی نکنی، بی گمان، از زیانکاران هستیم^۱

گفتند: ای لوط! اگر دست برگذاری، قطعاً از اخراج شدگان خواهی بود، گفت: من دشمنِ کردار شما هستم پروردگارا! مرا و خانواده ام را آنچه انجام می دهند، رهایی بخش. پس ما او و همه خانواده اش را نجات دادیم^۲.

امام صادق (ع): پدرم علیه السلام در دعا هایش می‌گفت: ((خداوندا! مرا اصلاح فرما؛ من مهمترین کس در نزد خویش ام. خداوندا! فرزندانم را برایم اصلاح فرما؛ زیرا آنان دست و بازوی من هستند. خداوندا! خانواده ام را برایم اصلاح فرما؛ زیرا آنان گوشت و خون من هستند. خداوندا! جماعت برادران و خواهران و دوستداران مرا براین اصلاح فرما؛ زیرا صالح بودن ایشان، صالح بودن من است)).

قرآن کریم راجع به دعای پدر و مادر می فرماید: ای خداوندگار ما! مرا و پدر و مادرم را و مومنان را بیامرز، در آن روز که حسابرسی بر ما می شود^۳. ای خداوندگار من! مرا و پدر و مادرم و هر مومنی را که به سرایم در می آیند، و همه مردان و زنان با ایمان را بیامرز، و ستمگران را جز بر

۱. اعراف: ۲۳.

۲. شعرا: ۱۶۷-۱۷۰.

۳. ابراهیم: ۴۱.

هلاکتشان میفزای^۱ و از سر مهربانی، بال فروتنی برای آن دو (پدر و مادر) فرود آور و بگو: ای خداوندگار من! برای آن دو مهر آور که آن دو، مرا در خرد سالی پروراندند^۲. همچنین در مورد دعا در حق فرزندان آیات دیگری ذکر شده است.

و آن گاه که ابراهیم و اسماعیل، پایه های خانه (کعبه) را بالا می برد (می گفتند): ای پروردگار ما! از ما بپذیر که به راستی، تو شنوای دانایی. وای خداوندگار ما! ما دو را سر در فرمان خودت قرار ده و از نسل ما نیز امتی را فرمان بردار خود گردان، و آداب دینی ما را به ما بنمایان و توبه ما را بپذیر که همانا تو، توبه پذیر مهربانی.

ای خداوندگار ما! در میان ایشان، فرستاده ای از خودشان برانگیز تا آیات تو را بر آنان بخواند و کتاب حکمت به ایشان بیاموزد و پاکیزه شان گرداند، که به راستی، تو ارجمند حکیمی^۳

در روایت دیگری پیامبر (ص) می فرماید: خودتان را نفرین نکنید. فرزندان را نفرین نکنید اموالتان را نفرین نکنید. مبدا با ساعتی مصادف شود که در آن، درخواستی شود و خداوند، درخواست تان را اجابت کند^۴ و آخرین سخن این که دعا نیز در تقویت محبت، قداست و حکیم خانواده، نقش ویژه ای دارد. با عنایت به این که دعا در اسلام، در کنار مسولیت است، نه در برابر آن، استمداد از خداوند متعال در جهت برخورداری از یک زندگی سالم و صمیمی، علاوه بر این که اعضای خانواده را متوجه مسولیت های مشترک و اختصاصی خود برای رسیدن به این هدف می نماید، آثار و برکات فراوانی برای آنان به همراه دارد.

از این رو، پیامبران پیشوایان دین، نخستین کسانی بوده اند که همواره، صلاح و سامان خانواده خود را از خداوند متعال خواسته اند و به پیروان خود آموخته اند که برای برخورداری از زندگی شایسته، در کنار مسولیت هایی که در این زمینه دارند، نیازمند به دعا نیز هستند، بنابراین دعای اعضای خانواده برای یکدیگر در تحکیم این نهاد، مفید و موثر است.

۱. نوح: ۲۸

۲. اسرا: ۲۴

۳. بقره: ۱۲۷-۱۲۹

۴. صحیح مسلم: ج ۴، ص ۳۰۴، ح ۳۰۰۹

نتیجه گیری

براساس آیات قرآن کریم بیان گردید، مهم ترین عوامل تحکیم عبارتند از محبت و مهربانی و عطوفت، محبت یعنی گذشت و فداکاری بدون هیچ چشم داشتی این محبت ریشه در ذات انسان دارد که از طرف خداوند به انسان هدیه داده شده است، خداوند هم تاکید فراوانی دارد که در زندگی مشترک به ویژه بین زن و شوهر جریان داشته باشد تا پایه های زندگی آنها محکم شود.

یکی دیگر از عوامل تحکیم خانواده در آیات قرآن کریم کردار نیک و پسندیده است در این باره آیات زیادی آمده است که به نمونه های فراوانی اشاره شده است که با یکدیگر و همسران خود به نیکی رفتار کنید. یکی دیگر از عواملی که به تحکیم خداوند مربوط است تربیت دینی خانواده است زمانی که اعضای خانواده از نظر اعتقادی پایه های محکمی داشته باشد بنیان آن خانواده هم محکم خواهد شد و کمتر دچار مشکلات و لغزش می شود. پاسداشت حقوق یکدیگر از مهم ترین عواملی است که زن و شوهر باید نسبت به یکدیگر رعایت کنند. در قرآن کریم درباره برطرف کردن نیاز اقتصادی تاکید کرده است که برعهده مرد خانواده است. اگر کسی برای خانواده تلاش کند در واقع جهاد کرده است.

برطرف کردن نیاز جنسی، از دیگر عوامل تحکیم خانواده است که این نیاز را خداوند در وجود زن و مرد قرارداده است تا از طریق ازدواج و تشکیل خانواده به توان پاسخ صحیح داد.

فهرست منابع

(۱) قرآن

- (۲) الهام نیا، علی اصغر، آیین زندگی، قم: زمزم هدایت، چاپ دوم ۱۳۹۰
- (۳) بهشتی، احمد، خانواده در قرآن، قم: موسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، چاپ هفتم ۱۳۸۵.
- (۴) حسینی، داود، روابط سالم در خانواده، قم: موسسه بوستان کتاب، چاپ هفدهم ۱۳۸۹.
- (۵) خطیب، مهدی، مهارت های زندگی، ج ۱، قم: دارالحدیث، چاپ دوم ۱۳۷۹
- (۶) سالاری فر، محمدرضا، درآمدی بر نظام خانواده در اسلام، قم: نشر هاجر، چاپ هجدهم ۱۳۹۶
- (۷) طباطبایی نسب، محمدرضا، آداب زندگی، تهران: نور الائم، چاپ اول ۱۳۸۶.
- (۸) کلینی، محمد، بن یعقوب، الکافی (م ۳۲۹ق)، تحقیق: علی اکبر الغفاری، بیروت: دارصعب و دار التعارف، ۱۴۰۱ق، چهارم
- (۹) جلسی، بحار الانوار الجامعه الدار اخبار ائمه اطهار (علیهم السلام)، (بیروت: موسسه الوفا، ۱۴۰۴ق)
- (۱۰) محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از منظر قرآن و حدیث، با همکاری عباس پسندیده؛ مترجم حمیدرضا شیخی، ج ۱، قم: دارالحدیث، چاپ ششم ۱۳۹۱.
- (۱۱) مصطفوی، جواد، بهشت خانواده، مشهد: هاتف ((هجرت مشهد)، چاپ چهاردهم ۱۳۸۶
- (۱۲) معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، ج ۱ و ۲، انتشارات ثامن، چاپ دوم ۱۳۸۶
- (۱۳) میرزایی، حسنعلی، خانواده و امام خمینی، قم: فراگرفت، چاپ چهارم ۱۳۹۰

عربي

١٤. النيسابوري ، مسلم بن الحجاج القشيري، **صحيح مسلم** (م ٢٦١ق) تحقيق: محمد فواد عبد الباقي، قاهره: دار حديث، ١٤١٢ق، اول
١٥. علي المتقي بن حسام الدين الهندي، **كنز العمال في سنن الاقوال الافعال**، م ٩٧٥ق، ت صحيح: صفوها لسقا بيروت: مكتبة التراث الاسلامي، ١٣٩٧ق، اول
١٦. ابن ابي الحديد، عبد الحميد بن محمد المعتزلي **شرح نهج الفصاحه** (م ٥٦٤ق)، تحقيق: محمد ابو الفضل ابراهيم، بيروت: دار احيا التراث، ١٣٨٧ق، دوم.
١٧. حرّ العاملي، محمد بن الحسن ، **وسائل الى تحصيل مسائل الشريعة**، تحقيق: موسسه آل البيت عليهم السلام، قم: موسسه آل البيت، ١٤٠٩ق، اول
١٨. ، محمد بن محمد بن الحسن الحسيني العملي، **تحرير مواعظ العددية**، علي المشكيني الاردبيلي، تحقيق: علي الاحمدى الميانجي، قم: الهادي، ١٤٠٦ق، چهارم
١٩. سليمان بن احمد اللخمي الطبراني (م ٣٦٠ق)، **العجم الاوسط**، تحقيق: طارق بن عوض الله وعبد الحسن بن ابراهيم الحسيني، قاهره: دار الحرمين، ١٤١٥ق، اول.